

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIIY VA O'RTA MAXSUS TA'LIM
VAZIRLIGI**

**NIZOMIY NOMIDAGI TOSHKENT DAVLAT PEDAGOGIKA
UNIVERSITETI**

DAVRON QODIROV

**AN`ANAVIY
QO'SHIQCHILIK**

**O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi
tomonidan oliy o'quv yurtlari 5141000 — «Musiqiy ta'lim»
bakalavriat ta'lim yo'nalishi talabalari uchun
o'quv qo'llanma sifatida
tavsiya etilgan**

**Toshkent
«IQTISOD - MOLIYA»
2007**

Qodirov D.

An`anaviy qo`shiqchilik. Oliy o`quv yurtlari uchun o`kuv ko`llanma / D.Qodirov; Uzbekiston Respublikasi Oliy va o`rta maxsus ta`lim vazir ligi. - T.: «Iqtisod-moliya», 2007. - 148 b.

Annotatsiya

Mazkur ukuv qo`llanma 5,14000 - Musiqiy ta`lim yo`nalishida .ta`lim olayotgan talabalar uchun mo`ljellangan bo`lnb, an`anaviy ko`shikchilkk madaniyatn tarixidan, ko`shiqchilik janrlari - mavsum - marosim, urf - odat qo`ymklari, mexkat qo`shikyaari, lirik qo`shiqlar xadida ma`lumot berilgan.

Kuylash uchun halk. ko`shiklari, o`tmish bastakorlari ijodi, mumtoz qo`shiqyaardan namunalar o`rin olgan bo`lib, bu asarlar ijrosi.uchun uslubiy tavsiyalar bayon kilingan.

Kirish

O'sib kelayotgan yosh avlodni har tomonlama etuk qilib tarbiyalashda musiqiy tarbiya alohida ahamiyat kasb etadn. Bu borada musiqa muallimlarini tayyorlashda asosiy e'tibor ularni ma'naviy va ma'rifii jihatdan etuk bo'lishlariga qaratish muhim vazifalardan biri hisoblanadi, ayniqsa musiqani, xalq qo'shiqchiligini urgatish jarayonida badiiy ijodkorlikni tarbiyalashga qodir bo'lgan mutahassislarni tayyorlashga e'tiborni qaratish o'ta muhim vazifalardan biri

bulib hisoblaiadi.

Biz musiqa sir asrorlarining qonuniyatlariga tayangan holda bo'lajak musiqa muallimlarini tayyorlash jarayonida asosiy e'tiborni ularning ma'naviy va ma'rifiy tarbiyasiga qaratishni muhim vazifalardan biri deb hisoblaymiz.

Bugungi kunda musiqa ijrochiligimizda asriy qadriyatlarini, musiqiy merosimizni tiklash, o'rganish, rivojlantirishga e'tiborni qaratilayotganligi quvonarlidir,

"SHarq taronalari" xalqaro ko'rik tanlovlari, maqom ijrochiligi xalqaro ko'rik tanlovi "Boysun bahori" xalqaro folklor festivali, "Barhaet an'analar" folklor festival Resnublika kurik tanlovlari orqali unitnlyab borayotgan xalq durdoyaalari qaytadan dunyo yuzini ko'rmoqda.

YOshlar orasida "Oltip merosimiz" SHoshmoqom, mumtoz kuy qo'shiqlar folklor namunalariAan ijro qilishga e'tibor va intnlish kuchayib bormoqda.

Bu borada musiqa oliy va o'rta mahsus dargohlarida uquv rejalariga Xalq qo'shiqchiligi , An'anaviy ijrochilik va Xalq ogzaki ijodiyoti kabi bo'limlar kiritildi, dasturlar yaratildi. An'anaviy qo'shiqchilik fana ham ana shunday izlanishlar

samarasidir,

Mazkur fanning maqsadi: talabalarni xalq qo'shiqchiligidagi ijro malakalarini, dostonchilik, katta yshula, o'tmish basgakorlar -musonniflik, mullxxinlik, nagmanavozlik, nagma oaozlik, nagmapardozlik, nag`masozlik kabi uslublar, shuningdek , o'zbek xa^^ musiqa merosining eng nodir durdonasi hisoblangan maqomlar bo'yicha nazariy bilim va amalny tavsiyalar berishdan, umuman bo'lg'usi muallimlari va san'atkorlarda . zstetkk his tuygu va estetik madaniyat. ko'nikmalarini to'la-to'kis sheklantirish, talabalarga xalq qo'shiqlarini jamoa bo'lib kuylay olish va maqoi guruhlarini tashkil qila olish texnologiyasi bo'yicha mukammal bilim berish hamda jamoaga rahbarlik qila olish xususiyatlar kabi ko'plab ko'nikma va malakalardan iboratdir.

Bu qo'llanmada - An'anaviy qo'shiqchilikning tarixiy ildizlari, o'tmish xonanda, bastakorlar ijodi, qo'shiqchilikning turlari, hamda kuylash jarayonida zarur bo'ladigan an'anaviy qushiqchilik namunalaridan iboratdir.

Mazkur qullanma san'at fakulteti talabalari, musiqa litsey va kollejlari, maktab o'qituvchilari hamda havaskorlik to'garaklari ijro repetuarlari uchun mo'ljallangan.

An`anaviy qo`shiqchilik tarixidan

Qo`shiqchilik tarixi uzoq o`tmishga egadir. O`rta Osiyo xalqlarining musiqa madaniyati tarixiga doir qadimiy yozma mambalar, arxeologik topilmalar shundan dalolat beradiki musiqa ijrochiligi nihoyatda mukammal rivojlangan. O`rta Osiyo xalqlarining sunggi ming yillik musiqa madaniyati tarixiga oid yozma manbalar bizgacha etib kelxanligi musiqiy merosni avaylab asrab avloddan-avlodga, ustozdan-shogirdga meros qilib qoldirilishining yorqin namunasidir. Uzoq o`tmishdan bizgacha etib kelgan musiqiy merosni urganish uni mukammal fan darajasiga olib chiqishda Abu Nasr Muxammad al-Farobiyning xizmatlari beqiyosdir. Al-Farobiy qadimgi musiqa namunalarini ijrosi va taxliliga juda katta ahamiyat berib utgai. Izlanishlar samarasi sifatida musiqa nazariyasi fanini yaratdi. "Kitabul al-kabr"(Musiqaga doir katta kitob), "Kilamu fil-musiqiy" (Musika uslublari haqida kitob), "Kitabul-musiqiy" (Musika kitsrbi) kabi risolalar bevosita musiqa ijrochiligi tahliliga bag`ishlangandir.

Bu borada Al-Farobiy an`anasini davom ettirgan olimlardan Abu Ali ibn Sino edi. Uning "Kitabush-shifa-" (SHifo kitob), "Doiishnoma" (Bilim kitobi), "Risolatun fi ilmil musiqiy" (Musika ilmi haqida risola) asarlari bevosita musiqa ilmi, ijrochilik uslublari, mavjud kuy va ashulalar tahlili haqidadir.

IX-X asr musiqa madaniyati tarixida O`rta Osiyodan chiqqan buyuk olim Abu Abdulloh Muhammad ibn YUsof al-Kotib al-Xorazmiyning "Mafatixul-ulum" (Ilmlar kaliti) etsiklopediyasining musiqa nazariyasiga bag`ishlangan qismida kuylar qatori xalq qushiqchilik ijodi namunalari tahliliga katta axamiyat berib o`ttan.

Keyinroq yashab ijod etgan olimlar — Safauddin Abdulmo`min, Mahmud bin Ma`sud ash-SHeroziy (XSH-X1L0 Xuja Abdulqodir Marog`iy (XIV, "Jamiul — alxon" "Maqasidul-alxon" risolalar muallifi), Al Xusayniy, Abduraxmon Jomiy (XV) va kuplab musiqa ilmi olimlari risolalarida yanada rivojlantirildi.

Musika ilmining nazariyasi yaratilishida xalq qushiqchilik o`rni beqiyosdir. O`rta Osiyo o`tmish musikaixunos olimlari kuylar bilan birga ashulachilik muammolar ustida tahliliy muxokamalar olib borganlar. Risolalar yaratilgan.

O`tmishda xalqning ruhiy kechinmalari; shodlik, xursandchilik, qaygu - xasrat, iztiroblar - xalq ijodining namunasi bulmish - qo`shiqlarni dunyoga keltirdi, takomillashtirdi. Qo`shiqchilikdagi bu turli ijro yo`nalishi namunalari —

- maishiy ashulalar
- dostonlar
- lirik va ishqiy harakterdagi ashulalar
- marosim qo`shiqlari
- mehnat qo`shiqlari
- laparlar, yallalar
- bolalar qo`shiqlari

deb nomlanib - an`anaviy qo`shiq ijrochiligi yuzaga keldi.

Xalqniyag ko`p ming yillik maishiy turmush tarzi ko`plab mazmundagi

qo'shiqlar durdonasini yuzaga keltirdi. "YAllama yorim" "Begijon ukam, yor-er", "Mallaxon", "Xoy mening yorimsan", "Bodom qovoq", xalq dostonlari ijrochiligi namunalari "Go'r o'g'li", "Alpomish", "SHayboniyxon", "Bahrom va Dilorom", "SHoxsanam va G'arib" kabi epik ashulalar, to'y va marosim qo'shiqlari, mehnat qo'shiqlari, laparlar, yallalar va bolalar qo'shiqlari asrlar davomida sayqal topib xalhimizning "Oltin merosi"ga aylandi, SHuni ta'kidlab o'tishimiz kerakki, musiqa asosi bo'lgan she'riy matn asarning mazmunini tashkil qiladi. SHE'riyatga e'tibor beradigan bo'lsak, she'r va musiqa azaldan bir-biriga yaqin, yo'ldosh, egizak san'at turlari hisoblanadi. Ikki jihatning birlashuvi bo'lgan qo'shiqqa ta'rif beradigan bo'lsak, mustaqil to'rtliklardan tashkil topgan, tutal fikrni ba'diyy ifodalovchi, el orasida keng tarqalgan va kuylangan xalq she'ri namunalariga qo'shiq dey>1ladi. Qo'shiq termini keng ma'noda bo'lib, xalq she'riyati, lirik qo'shiqlar, xalq lirikasi, ashula degan umumiy nomlar ostida yuritilib kelinadi. SHu bilan birga ularning konkret namunalarining nomlari ham bor. Masalan "YOr-yor", "Ulan", "Lapar", "Lirik terma", "Alla", "Bayt-g'azal", "Kelin salom", "Hush kelibsiz", "Yig'i-yo'qlov" kabilar.

Xalq qo'shiqlari uchun musiqiylik, ravonlik, kuylashga (ko'pchilik yoki yakka) moslik xosdir.

Ma'lumki uzoq o'tmishda sinkretik san'atning namunasi bo'lgan qo'shiqlar uni yaratuvchilar va ijro etuvchilarning mehnat faoliyati ovchilik, chorvachilik, dehqonchilik, xunarmandchilik ishlari, xalq amaliy san'ati - kulolchilik, o'ymakorlik va boshqa san'atlar bilan bevosita aloqada bo'lib ayni chog'da mehnatkash ommaning qadimiy urf odatlari, xilma-xil marosimlari va e'tiqodlari nazdida yashab keldi.

Xalq ruxini chuqur va yorqin ifodalagan qo'shiqlarning ijtimoiy mohiyati haqida tarixchi P.Lefarg shunday deydi; "Xalq qo'shiqlari ... Xalq ko'nglidagi qayg'u xasrat va shodliklarning yo'ldoshi, uning bilim qomusi, uning doimiy va falsafa kitobidir; qo'shiq bir xazinadirki.., Xalqning ko'ngli o'z imonini, o'zining oshsh. tarixini, o'z millati tarixini bu haziniga topshirib qo'yadi".

Qo'shiqlar faqat tuyda va bayramlarda emas, balki insonning tabiat va jamiyatning yovuz kuchlariga qarshi kurashda unga hamrohdir. Ularda xalq qudratining bitmas-tuganmasligi kuylanadi, dovyurak, o'lim bilmas, yovqur, bahodir, jangovar kurashchi, vafodor oshiq, mehnatsevar, tajribali inson obrazi tasvirlanadi. Qo'shik, termini birinchi marta XI asrda yozilgan, ilmiy adabiyotlar bizgacha etib kelgan eng qadimiy hisoblangan Mahmud Qoshgariyning "Devoni lug'atit turk" asarida "qoshug'" shaklida berilgan bo'lib, bu so'zning izohi she'r, qasida deb ko'rsatilgan.

SHuningdek "qo'shiq" so'zini YUsuf Xos Xojibning "Qutadg'u bilig" asarida, XII asrda yozilgan Mahmud Qoshg'ariyning "Muqaddimatul - adab" lug'atida ham shunday ma'nolarni uchratamiz. Xususan Alisher Navoiyning "Mezonul - avzon" va Zahiriddin Boburning "Risolai aruz" asarlarida so'zi surud, ayolg'u, lahn, turki tarona, ashula, chilga (chinga) nomi bilap ham ta.rqalgan. Ular qo'shiqning turli janrlarini atash uchun qo'llanilganligi bayon qilinadi.

O'zbek xalq qo'shiqlari shu darajada ko'p va xilma-xilki, uning barcha namunalari hali tula ravishda o'rganilishi kerak. An'anaviy qo'shiqchilikda